

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

ИСАНОВА ФЕРУЗА ТУЛҚИНОВНА

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Gadoyev Dadaxon Hayrulloevich
“ХО‘JA PESHKO” MASJIDI TARIXI 9-14

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich
MATBUOT VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJLANISHIDA SO‘Z ERKINLIGINING
MINTAQAVIY-HUQUQIY ASOSLARI..... 15-20

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Курпаяниди Константин Иванович
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ
СРЕДЫ МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 21-34

Камбаров Жамолдин Хикматиллаевич
РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ БОЗОР ҚОНУНЛАРИГА ТАЪСИРИ ТАДҚИҚИ 35-45

Паязов Мурод Максудович
“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИДАГИ БОШҚАРУВ
СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ..... 46-59

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич
ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШНИ
БАҲОЛАШ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТИ 60-74

Хожаев Азизхон Саидалохонович
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА
БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ, ЎРНИ ВА УЛАРНИНГ
ТАҲЛИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ 75-87

Хўжанова Гулшода Отамуродовна
САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА КЛАСТЕРЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 88-93

Хатраева Сайуора Nasimovna, Pirimqulov Жаҳонгир
АНОЛИ ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСIZLIGINI ТА‘МИНЛАШДА О‘СИМЛИКЧИЛИК ТАРМОГ‘ИНИ
RIVOJLANTIRISH TENDENSIYASI 94-99

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ..... 100-105

Очилова Наргиза Акрамовна
ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ДЕХКАНСКИХ И ПОДСОБНЫХ
ХОЗЯЙСТВ 106-112

Alimardonova Zebuniso

SURXONDARYO VILOYATINING MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI VA ASOSIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARINING TAHLILI113-118

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Khakimov Nazar, Amridinova Dilrabo, Kurbanova Sevara

TEACHING SOCIAL HUMANITARIAN SUBJECTS IN UNIVERSITY: NAVIGATING COMPLEXITIES AND CONTROVERSIES IN THE CLASSROOM TO EMPOWER STUDENTS119-125

Bayaliev Djaxongir Kaynarbekovich

GLOBALLASHUV JARAYONIDA DINIY VA DINYOVIY G'OYALARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI126-132

Raurova Ra'no Soyibovna

XOJA ISMAT BUXORIY MANAVIY BARKAMOLLIKKA ERISHISH HAQIDA133-137

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

JAHON ILM-FANIDA ABU NASR FOROBIY ILMIY-MADANIY MEROSINING TUTGAN O'RNINI VA AHAMIYATI138-145

Xolmirzaev Nodirjon Низомжонович

ШАҲАРЛАР ЭКОЛОГИЯСИНИ САҚЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ146-151

Қиличев Абдор

АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИДА БОШҚАРУВ ИНСТИТУТЛАРИ152-162

Мамасалиев Мирзоулуф Мирсаидович

АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ - АХЛОҚИЙ ЖИҲАТЛАР163-169

Tag'oyeva Dilnavoz Narziqulovna

JADIDLAR MA'NAVIY MEROSIDA XOTIN-QIZLAR TARBIYASI170-175

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Жумаева Феруза Рузикуловна

ТРАНСПОЗИЦИЯ ВНУТРИ КАЧЕСТВЕННЫХ И НЕКАЧЕСТВЕННЫХ АДЪЕКТИВОВ176-181

Fayziyeva Aziza Anvarovna

KONSEPTUAL METAFORIK MODELLARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK182-187

Кадиров Камол Намазович

ИЗУЧЕНИЕ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК В МИРОВОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКЕ188-194

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li
LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK VA KOGNITIV TILSHUNOSLIKNING O'ZARO ALOQASI VA
ULARDA KONSEPTNING AHAMIYATI195-202

Камилова Дурдона Козимджановна
ТИЛЛАРДА “БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК” ТЕРМИНЛАРИНИНГ СТРУКТУРАЛ
ШАКЛЛАНИШИ203-209

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ismatullayev Otabek Taxirovich, Maxmudov Bahodir Hakimjon o'g'li
ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK JINOYATLARNI
TERGOV QILISHDA XORIY TAJRIBASI210-215

Икромов Шерзод Рахимджанович
ЕТИМ БОЛАЛАР ВА ОТА-ОНА ҚАРМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАРНИ СИР САҚЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ216-221

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jurayev Bobomurod Tojiyevich
SOMONIYLAR DAVRI MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK TA'LIMOTLARIDA
VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI222-226

Хакимова Мақсадхон Дилшодбековна
ЎТКУР ЮРАК КИРЛАРИНИ ЮВАДУРҒОН ТОЗА МАЪРИФАТ СУВИ227-233

Abdullayev Madiyar Daniyar o'g'li
XORIJIY MAMLAKATLARDA GEOGRAFIYA TA'LIMI MUAMMOLARI234-240

Nasritdinova Madina Nurullayevna
ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING
IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TA'MINOTI241-246

Botirova Sevara Mamurovna
PEDAGOGIKADA ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA MODELLARI247-253

Sarvarova Gulshan Israfilovna
THE ROLE OF ASSESSMENT LITERACY IN EFL254-258

Хамидова Зайнура Рамазоновна
УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ
БАҲОЛАШДА КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВЛАР259-264

Jumayev Sohijon Botirboyevich
O'QUV-MASHG'ULOT GURUHLARIDA SHUG'ULLANUVCHI 11 YOSHLI KURASHCHILARNING
UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIGI DINAMIKASI265-271

<i>Tursunova Mukhabbat Ikromovna</i> THE POWER OF PERSONALIZATION: UNLOCKING SUCCESS WITH AN INDIVIDUAL STRATEGY FOR ENGLISH TEACHERS	272-277
<i>Samadova Sarvinoz Samad qizi</i> BAG'RIKENGLIK TARBIYASI – DAVR TALABI	278-283
<i>Ismailova Guzal Fayzullayevna</i> PEDAGOGIKA OLIY O'QUV YURTI CHET TILI YO'NALISHI TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA TIZIMLI YONDASHUVLAR	284-289
<i>Землянкина Юлианна Искандаровна</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	290-298
<i>Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna</i> COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP	299-303

09.00.00- Фалсафа фанлари

Tag'oyeva Dilnavoz Narziqulovna
Buxor Davlat Pedagogika Instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasasi o'qituvchisi,
falsafafanlari doktori (PhD),
afruzaabdulaziz@gmail.com.
(+99891) 926 01 66

JADIDLAR MA'NAVIY MEROSIDA XOTIN-QIZLAR TARBIYASI

Annotatsiya. Jadidlar o'z asarlarida milliy taraqqiyotning asosi hisoblangan oila institutining takomili, oilalar mustahkamligining iqtisodiy omillari, jamiyatda oila ma'naviy-axloqiy poklanishida dinning o'rni, fan va texnika yutuqlarini egallash uchun maorif tizimini qayta qurish lozimligi masalalarini yoritganlar. Mazkur maqolada jadidlar Qori Rahmatulloh Voze va Abdurauf Fitrat ma'naviy merosidagi xotin-qizlar masalasi ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: xotin-qizlar, axloq, tarbiya, ma'rifat, jamiyat, falsafa.

Тагаева Дильнавоз Нарзикуловна
Бухарский государственный педагогический институт
преподаватель кафедры социальных
наук, доктор философских наук (PhD)

ВОСПИТАНИЕ ЖЕНЩИН И ДЕВУШЕК В ДУХОВНОМ НАСЛЕДИИ ДЖАДИДОВ

Аннотация. В своих произведениях джадиды освещали вопросы совершенствования института семьи, считающегося основой национального развития, экономические факторы прочности семьи, роль религии в духовно-нравственном очищении семьи в обществе, необходимость перестройку системы образования с целью овладения достижениями науки и техники. В данной статье с социально-философской точки зрения анализируется вопрос о женщинах в духовном наследии джадидов Кори Рахматуллы Возеха и Абдурауфа Фитрата.

Ключевые слова: женщины, нравственность, образование, просвещение, общество, философия.

Tagaeva Dilnavoz Narzikulovna
Bukhara State Pedagogical Institute
Lecturer of the Department of Social
Sciences, Doctor of Philosophy (PhD),

EDUCATION OF WOMEN AND GIRLS IN THE SPIRITUAL HERITAGE OF THE JADIDS

Annotation. Jadids in their works covered the issues of improvement of the family institution, which is considered the basis of national development, economic factors of family strength, the role of religion in the spiritual and moral purification of the family in society, and the necessity of restructuring the educational system in order to acquire scientific and technical achievements. In this article, the issue of women in the spiritual heritage of Jadids Qori Rahmatullah Voze and Abdurauf Fitrat is analyzed from a socio-philosophical point of view.

Key words: women, morality, education, enlightenment, society, philosophy.

<https://doi.org/10.47390/A1342V3I4Y2023N20>

Kirish

O'zbekistonda xotin-qizlar roliga alohida e'tibor berilib, ularning jamiyatdagi faoliyatini rivojlantirib, iste'dod va qobiliyatini namoyon etishlari uchun barcha shart-sharoitlar yaratishni aniq belgilab qo'yildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2022 yil 7-mart Xalqaro xotin-qizlar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqida mamlakatimiz xotin-qizlariga berilgan imkoniyatlarga va ularni yanada kengaytirishga alohida e'tibor berildi [1.].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87-son farmoni, 2018 yil 27-avgustdagi PQ-3808-son qarori, 2019 yil 3 maydagi PK-4307-son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida 2019 yil 31 dekabrda Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi [2.] qabul qilindi: Konsepsiyada "Qiz bolalarda ona Vatanga muhabbat, milliy g'oyaga sadoqat, mehnatsevarlik, jonkuyarlik, oilaparvarlik, ibo, xayo, nafosat, did-farosat, qanoat, vafodorlik, mehribonlik, raxmdillik, kamtarlik, ziyraklik, mehmondo'stlik, bolajonlik, murosalilik, orastalik, saranjomlik, xushmuomalalik, pazandalik kabi malakalarni shakllantirishga qaratilgan treninglar dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish" vazifalari belgilangan.

2019-yil 24-yanvar O'zbekiston Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida qizlarni oliy ta'limga jalb qilish masalasiga alohida e'tiborni qaratish zarurligi aytib o'tildi. Ayollarning oiladagi o'rni va vazifalari haqida jadid ma'rifatparvarlari o'zlarining mazkur masalalarni bayon etgan asarlarida, xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rni qadimdan ulug'langanligiga urg'u beriladi. Oila va oilada ayolning o'rni masalalari eng qadimgi yozma manbalarda odob-axloq g'oyalari zardushtiylik ta'limotining muqaddas kitobi "Avesto"da ham qimmatli fikrlar talqin etilgan. Muqaddas Qur'oni Karim va Hadisi shariflarda musulmon ahlining dunyoqarashi, falsafasi, ma'naviyati, axloqi, e'tiqodi, har tomonlama barkamolligi kabi insoniy sifatlarni shakllantirishda ayol va xotin-qizlarga bag'ishlangan qimmatli fikrlari bayon qilingan. Hadislarda "qizlarni turmushga chiqarish to'g'risida onalar bilan maslahatlashing" deb ta'kidlangan[3.5].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Jadidchilik harakatining xotin-qizlar tarbiyasi masalalariga bag'ishlangan falsafiy g'oyalar S. Abduvohidov, X. Ashurova kabi olimlar tomonidan amalga oshirilgan. Z. Axmedova jadidchilik harakatidagi ma'rifatparvarlarning xotin-qizlar masalasidagi ijtimoiy-falsafiy qarashlarini alohida o'rgangan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolani tayyorlashda analiz va sintez, kompleks yondashuv, tizimli-funksional yondashuv, kontent analiz, retrospektiv tahlil, dialektik, sinergik, qiyosiy tahlil kabi ilmiy bilish usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar

Hozirgi globallashib borayotgan dunyomizda odamlar o'zgaryabdi, fikrlar o'syabdi. Mazkur masalada jadidlar ma'naviy merosiga murojaat qiladigan bo'lsak, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash borasida ko'plab go'zal namunalarni ko'ramiz. Shu boy me'rosimizga jadid allomalari ham o'zining durdona asarlari bilan hissa qo'shganlar. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Qori Rahmatulloh Vozev kabi ko'plab jadid allomalari o'z

davri xotin-qizlar masalasiga alohida e'tibor berganlar. Abdurauf Fitrat o'zining "Oila", Qori Rahmatulloh Vozeh "Ayollar qoidalari", Mahmudxo'ja Bebudiy "Oila sihati" kabi asarlari shular jumlasidandir.

XIX asrda yashab ijod qilgan jadid allomalaridan biri Qori Rahmatulloh Vozeh (1817 / 18-1893 / 94, Buxoro)ning "Aqoid un-niso" ("Ayollar qoidalari"), asarida o'z davri jamiyatdagi ayollar mavqei, ijtimoiy ahvoli haqida bayon qiladi. Asarning muqaddimasida jumladan shunday deyiladi: "Iymonli birodarlarimizning oyina nazar qalblariga ma'lum bo'lsinki, bu asar ayollarning so'zlariyu fe'llari, vojibotu mandubotlari, muharramotlariyu makruhottlari hamda mubohottlari bayonidadir. Va bu risola bir muqaddima, o'n olti bob, xotimadan iborat bo'lib, unga "Aqoidun niso" [4.1]- deb nom berilganligi ta'kidlangan.

O'z davri ijtimoiy ahvoli haqida gapirar ekan Qori Rahmatulloh Vozeh ayollarning jamiyatda tutgan o'rni yetarli darajada ta'minlanmaganligi, ularning erkinligi o'z qo'lida emasligi, savodxonlik darajasi pastligi haqida to'xtalib o'tadi. Muallif XIX asrda yashab o'tgan Bibishoh Zaynab, Bibiqalmoq Allogo'y, Bibimojon .Bazmoro, Xolai Sunbar Havzlikiy, Bibixol Jo'yboriy kabi ayollar haqida to'xtalib, ular misolida ayollar muammolarining yechimini taklif qiladi. Mazkur davrda ayollar orasida ilm-fanga umrini baxshlaganlar ozchilikni tashkil qilganligi sababli, ular barmoq bilan sanoqli edi. Ayollar ko'pchiligi savod chiqarishni, o'qishni xoxlaydi, lekin ulaning erki, ixtiyori o'z qo'lida emas. Yosh qiz-juvonlar ko'pchiligi uy-ro'zg'or ishlari, qaynota, qaynona, er va farzand tarbiyasiyu xizmatidan ortmaydi.

Vozeh oiladagi yoshi ulug' ayollarni hurmat qilish kerakligiga e'tibor qaratgan. Shu mazmundagi uning quyidagi fikri diqqatga sazovordir: "Bilginki, har qaysi ayolning yoshi katta bo'lib, unga keksalik yetishgan bo'lsa, uning gapiyu ishi mo'tabar sanaladi. Qaysi ayol agar ularning aytganiga xilof qilsa, hayotda topadiganlardan yo'qotadiganlari ko'p bo'ladi [4.2] Chunki hayot davomida ortirilgan tajriba albatta o'z so'zini aytib, ularning nasihatlari saboqdir. Agar bu nasihatlariga amal qilinmasa ko'plab xatolarga yo'l qo'yish va bu xatolar gunohlarga olib kelishi mumkin. Ma'rifatparvarning bu g'oyalari yosh avlodda kattalarga hurmatda bo'lish va qaynona-kelin o'rtasidagi munosabatlarni tartib solishda yordam beradi.

Qori Rahmatulloh Vozeh "Aqoid un-niso" asarida xotin-qizlar masalasiga tanqidiy yondashib, jamiyatda ayollarning o'rni yo'qligi, ularning sha'ni va kelajagi uchun jamiyat qayg'urmasligi haqida ma'lumot beradi. Oilada ayollarning huquqi cheklanganligi uchun aksariyat ayollar hayotlarini turli xil duoxonlar, ins - jinslarga ishonish, ko'r-ko'rona tabobat amallarini bajarish kabi mazmunsiz, foydasiz ishlar bilan mashg'ul bo'lganlar. Vaholanki tarixdan ma'lumki sharq ayollari azaldan o'zlarini emas balki, farzandlarini aqlli dono va albatta buyuk bo'lishini istab harakat qilganlar. Shundan ajdodlarimiz orasida buyuk shaxslar yetishib chiqqan. Momolarimiz o'zlaridan tarbiyali, buyuk avlod qoldirishni hayotidagi eng birinchi vazifasi deb bilgan. Shundan yurtimiz tuprog'ida buyuk allomalar yetishib chiqqan. Bularga Ibn Sino, Imom Buxoriy, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Bobur kabi ko'plab allomalarni ta'kidlab o'tish mumkin.

Qori Rahmatulloh Vozeh yosh avlodning ilmsizligi, xotin- qizlarning kaltabinligini savodsizlikdan deb biladi. O'zlari savodsiz bo'lsalarda ko'pni ko'rgan tajribali insonlarning nasihatini nazarga olmasliklarini ta'kidlab, jamiyat muammolarini hal qilishda qiynalishlari, ma'rifatsizlik oqibatidan, qadr va sha'nlariga e'tibor bermasliklarini tanqid ostiga oladi.

Qori Rahmatulloh Vozeh yoshi ulug' insonlar har bir kishi umri davomida uch narsaga shoshilishi va uch narsaga shoshilmasligi kerak ekanligini aytib o'ganligini ta'kidlaydi.

Shoshilishi kerak bo'lgan amallar:

1. Ibodatga shoshilish kerak.
2. Ilm olishga shoshilish kerak.
3. Qiz bolani turmushga berishga shoshilish kerak.

Shoshilmaslik kerak bo'lgan amallar:

1. So'z aytishga shoshilmaslik kerak.
2. Taomlanishda shoshilmaslik kerak.
3. O'g'il bolani uylantirishga shoshilmaslik kerak.

Asarda jamiyatdagi ba'zi bir illatlar insonlarning kundalik yumushiga aylanib ketganligini ta'kidlab o'tadi. Ammo shoirning ba'zi fikrlari bugungi kun haqiqatlariga to'g'ri kelmaydi. Shunday ba'zi hollarni birinchi bobda ko'rishimiz mumkin.

Birinchi bobda tahorat, tozalik-ozadalik haqida so'z boradi. Ayollar o'zi ahli oilasi va xonadoni tozaligiga javobgar birinchi inson. Oilada go'zal tarbiya ayol toza va ozadalikni saqlashdan boshlanadi. Bilginki, barcha ulamolar tahorat va g'uslning vojibligi to'g'risida bir xilda ijmo' qilganlar. Ayrim manbalarda qo'lga hino qo'yilgan bo'lsa, yoki qoshga o'sma tortilgan bo'lsa, yoki biron narsa surtilgan bo'lsa, bunday paytlarda tahorat va g'uslni tark qilish vojib bo'ladi diyiladi[4.1]. Har bir amal tozalikdan boshlanadi. Niyat ham toza va pok bo'lsagina go'zal hayotga erishiladi. Ayollarning oiladagi vazifalarini dastlabkilari qatorida ozodalik turadi. Qori Rahmatulloh Vozexning yuqoridagi fikrini Abdurauf Fitrat qrashlari bilan qiyoslaganda tozalik inson hayotining axloqiy meyori ekanligiga guvohi bo'lamiz.

Abdurauf Fitrat insonlar ko'rishganda bir-birlari haqida yaxshi taasurot qoldirishlari, xulqlarini qanday holatda ekanligini, salomatliklarini ularning tozalikka rioya etishlari bilan aloqador deb hisoblaydi. Tozalikning foydalari shu qadar ko'pki uni yozib tugatib bo'lmaydi. Eng avvalo, xonadonimiz ozadaligi, kayfiyatimizni ko'tarib, tanamiz salomatligi va umrimiz uzyishi uchun sixatimizni yaxshilaydi. Tozalik pokizalik islom dinining eng muhim amallaridan biri bo'lib shariatda musulmon ahlining kechayu kunduz qo'l yuvmoqliklarini farz aylagan. Qur'oni Karimning "Moida" surasi 6-oyatida "...Ollloh sizlarga mashaqqat qilmoqni istamaydi, balki sizlarni poklashni...istaydi"[5.114]. Hadisda ham "Libosingni toza tut" deyilgan. Demak, tozalik insonning ziynati, pokizalik sabab inson birinchi navbatda jismonan sog'lom, ruhan tetik, fe'l-atvori, tabiatini ravshan, izzat-hurmatini insonlar va jamiyatda ziyoda, sha'ni, qadr-qimmatini ulug'laydi.

Vozeah asarda ta'kidlaydiki, ayol kishini ehtiyojlarini uning turmush o'rtog'i ta'minlab berishi lozim. Ayollar o'zi ojiza bo'lsa ham azaldan kuchli fazilat egalarini yoqtiradilar. Erkak kishi har qanday qiyinchilikka chiday oladi, yo'qchilikka ham chidamli, sabri va aqli ayollarga nisbatan mulohazali bo'lish bilan birga hayotga aql ko'zi bilan qaraydi. Ayollar hissiyotga beriluvchan va hayot sinovlarida ehtiros bilan ba'zan xato qarorlarni qabul qiladilar. To'qchilik yigitni-yo'qchilik qizni buzadi. Har bir qarorni qabul qilishda erdan ijizat olish shart. Erni pulini so'ramasdan olmaslik va uni nojo'ya ishlarga sarflab uyning fayz barakasini uchirmaslik kerak. Bu masalada nikoh kunidan boshlab, nikohda berilgan va'daga vafo qilish shart. "Aqoid un niso" asarining to'rtinchi bobidagi "To'y kechasi va to'y kunidagi ishlar" bayonida quyidagi masalalar yoritilgan. Va'daga vafo quyidagi holatlarda bo'ishi shartligi Vozeah tomonidan ta'kidlanadi:

Birinchidan, ayol kishi erini topgan molini va pulini halol, pok maqsadlarga sarflashga va'dasi;

Ikkinchidan, ayol erining ruxsatisiz hech manzilga qadam bosmasligi vadasi;

Uchinchidan, eri rozi bo'lsagina ehson qilishi va bundan erining xabari bo'lishi shart;

To'rtinchidan, farzandlariga ma'qul tarbiya berish vadasiga amal qilishi;

Beshinchidan, xonadonda bo'ladigan muammo va yutuqlarni erining roziligisiz oshkor qilmaslik vadasi;

Oltinchidan, uy ro'zg'orda borligida ham yo'qligida ham sabr qilish va'dasi[4.17].

Yuqoridagi tavsiyalar orqali Qori Rahmatulloh Vozev oilaning mustahkam bo'lishi ayollarning sa'y va amaliga nechog'lik bog'liq ekanligini yaqqol ko'rsatib beradi. Xonadon bekasining uy rahbari ruxsatisiz oila sir asrorlarini boshqalarga oshkor qilmasligi kerakligi, sabr, andisha, hurmat, oila sha'ni kabi axloqiy kategoriyalarning qadriyat sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Demak, ayol erining ruxsati va ijozati bilan biror manzilga borishi to'g'ri bo'lib, bu holat oila ayolning eriga bo'lgan hurmati, erining esa ayolga bo'lgan ishonchining mustahkamlanishiga sabab bo'ladi. Aks holda oila barbod bo'lishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Bugungi kunda jadidlar davrida armon bo'lgan, ijtimoiy, madaniy, siyosiy jabhalarda ayollarning keng ko'lamlil faoliyatlari, jamiyatda ayollarning mavqei va huquqlarining ta'minlanganligi, hukumat tomonidan xotin-qizlarga berilayotgan imtiyoz hamda imkoniyatlarda o'z ifodasini topmoqda. Oilada, Gender tengligini ta'minlash, davlat va jamiyat barqarorligining asosi bo'lgan siyosiy ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni amalga oshirishda ayollarning to'liq ishtirokini ta'minlashda jadid ma'rifatparvarlarini ijtimoiy-falsafiy qarashlari fundamental ahamiyat kasb etadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni (PF-87-son, 07.03.2022 y.) qabul qilindi.
2. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi 2019 yil 3 maydagi PK-4307-son karori ijrosini ta'minlash maqsadida 2019 yil 31 dekabr. 4 b.
3. Xudoyqulov X.J. O'zbek qizining g'ururi - uning or-nomusi va odobidadir. - T.: "Dizayn-Press", 2011.-B. 5.
4. Qori Rahmatulloh Vozev. Aqid un-niso.1917.-B.1,2,17.
5. Abdurauf Fitrat. Najot yo'li. Sharq.-T., 2001.-B.114.
6. Narzikulovna, Togayeva Dilnavoz. "THE ISSUE OF WOMEN AT THE SCIENTIFIC HERITAGE OF JADID THINKERS." *World Bulletin of Social Sciences* 8 (2022): 18-22.
7. Narzikulovna, Tagoeva Dilnavoz. "Ideas of Prosperous Life in The Thinking of Jadids." *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE* 2.4 (2021): 9-19.
8. Narzikulovna, Togaeva Dilnavoz. "FAMILY IN THE THOUGHTS OF THE JADIDS AND ITS PHILOSOPHICAL INTERPRETATION." *E-Conference Globe*. 2021.
9. Tagoyeva, Dilnavoz. "FAMILY IN THE THOUGHTS OF THE JADIDS AND ITS PHILOSOPHICAL INTERPRETATION." *Buxoro davlat universitetining Pedagogika institute jurnali* 1.1 (2021).
10. Togaeva, Dilnavoz Narzikulovna. "SOCIAL AND PHILOSOPHICAL VIEWS OF ABDURAUUF FITRAT ON MARRIAGE AND ITS BENEFITS." *American Journal of Social and Humanitarian Research* 1.1 (2020): 73-77.

11. Narzikulovna T. D. The issue of morality in the family and its philosophical analysis in the spiritual heritage of the Jadids //International Journal of Applied Research. – 2020. – Т. 6. – №. 5. – С. 102-105.
12. Turdiyev B. S. The role of national harmony in the strategy of spiritual renewal //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 6. – С. 229-233.
13. Turdiyev B. Spiritual Renewal: THE new decree and the strategy of life-inspiring reforms //Центр Научных Публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 6. – №. 6.
14. Turdiyev B. Behbudi's views on the spiritual renewal of society //Центр Научных Публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 5. – №. 5.
15. Sobirovich T. B. New Uzbekistan: Socio-Philosophical Analysis of the Strategy of Human Indicators //Available at SSRN 3949264. – 2021.
16. Sobirovich T. B. The implementation of human indicator reforms in Uzbekistan //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 9. – С. 197-202.
17. Sobirovich T. B. Issues of gender equality in uzbekistan: Strategy of reforms //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 9. – С. 203-207.
18. Sobirovich T. B. National Principles of Democracy in Uzbekistan //Mediterranean Journal of Basic and Applied Sciences (MJBAS). – 2021. – Т. 5. – №. 3. – С. 131-135.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари”** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани,
Кичик Бешёғоч қўчаси, 70/10-уй.
Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz